

UO'K: 347.7

HAKAMLIK SUDI VA DAVLAT SUDLARI O'RTASIDAGI FARQLAR**РАЗЛИЧИЯ МЕЖДУ АРБИТРАЖОМ И ГОСУДАРСТВЕННЫМИ СУДАМИ****DIFFERENCES BETWEEN ARBITRATION AND STATE COURTS****Mahkamov Doston Shokir o'g'li**

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya

Hozirgi kunda nizolarni muqobil hal etishdagi o'rni oshib borayotgan hakamlik sudlari va nizolar yukidan sezilari darajada xalos bo'lib borayotgan davlat sudlari bir birdan nimasi bilan farq qiladi va qanday yutuqlarga hamda kamchiliklarga egaligi yoritilgan. Ushbu maqolada Hakamlik sudi va davlat sudlari tushunchasi, o'rtasidagi umumiy va asosiy farqlar ko'rsatib o'tilgan bo'lib qolaversa, qulayliklari, ustun tomonlari, kamchiliklari atroficha o'rganilib muhokama qilindi.

Аннотация

Чем отличаются третейские суды, которые в настоящее время играют все более важную роль в альтернативном разрешении споров, от государственных судов, обремененных спорами значительно меньше, и каковы их преимущества и недостатки? В данной статье, освещая ответы на такие вопросы, показаны общие и основные отличия понятия Арбитражного суда от государственных судов, подробно изучены и обсуждены их преимущества, достоинства и недостатки.

Abstract

What are the differences between arbitration courts, which are now playing an increasingly important role in alternative dispute resolution, and state courts, which are significantly less burdened by disputes, and what are their advantages and disadvantages? In this article, covering answers to such questions, the general and main differences between the concept of the Arbitration Court and the state courts have been shown, and their advantages and disadvantages have been studied and discussed in detail.

Kalit so'zlar: Hakamlik sudi, davlat sudi, arbitraj, sudlar farqi, iqtisodiy nizo.

Ключевые слова: Третейский суд, государственный суд, третейский суд, хозяйственный спор.

Key words: Court of Arbitration, state court, arbitration, difference of courts, economic dispute.

KIRISH

Davlat rahbarining tadbirkorlarni qo'llab quvvatlash, ularning huquq erkinliklarini himoya qilish va yanada rivolantirish asnosida "Tadbirkorlik subyektlarini huquqiy himoya qilish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2005-yil 14-iyundagi farmonida "Hakamlik sudlari to'g'risida"gi qonun loyihasini ishlab chiqish haqida ko'rsatma berdilar va qisqa muddatlarda ya'ni 2006-yil 16-oktyabrda "Hakamlik sudlari to'g'risida"gi qonun qabul qilinib 2007-yil 1-yanvardan kuchga kirdi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Hakamlik sudi turli davlatlarda turlicha nomlanadi. Misol uchun Rossiyada - Третейский суд, Yevropada-Arbitraj sudi deb ataladi. Yana bir e'tiborli jihati shundaki, O'zbekistonda Hakamlik sudi va Arbitraj sudi alohida tartibga solinadi va har bir alohida sud tizimi hisoblanadi. Qonunchilik palatasi tomonidan 2020-yil 5-avgustda qabul qilingan, Senat tomonidan 2020-yil 11-sentabrda ma'qullangan "Xalqaro tijorat arbitraji to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining qonuni arbitraj sudining huquqiy asosi bo'lib uning vazifasi xalqaro tijorat arbitrajlarining faoliyati sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iboratdir.

Hakamlik sudi - muqobil nizolarni hal qilish deb nomlanuvchi usullardan biri. Bu ikkala tomon ham birlashib, hakam qaroriga rioya qilishga va hurmat qilishga rozi bo'ladigan jarayondir. Bu sudga shikoyat qilish va nizoni hal qilish uchun sudga borish o'rniga sinab ko'rishingiz mumkin bo'lgan yo'llardan biridir. Hakamlik sudi sudiyasi odatda hal qilinayotgan huquq sohasi bilan tanish bo'lgan advokatdir. Hakamlik sudyasining qarori har ikki tomon uchun qonuniy kuchga ega, garchi qarorlar ustidan shikoyat qilinishi mumkin, Arbitraj tomonlar o'rtasida hakamlik sudyasi etib

SIYOSAT

tayinlash orqali tomonlar o'rtasidagi xususiy hal qilish shakli sifatida qo'llaniladi, tovarlar va xizmatlar sohasidagi tijorat bitimlari natijasida yuzaga keladigan nizolarni tez va adolatli hal qilishning foydali vositasi hisoblanadi. Arbitraj nizoda ishtirok etayotgan tomonlar uchun ularning hakamlarga ishonchi, ma'lumotlarning maxfiyligi, yechimni qabul qilish tezligi, sud to'lovlarining pastligi va hakamlik sudlari qarorlarini xalqaro tan olish imkoniyati tufayli ko'plab afzalliklarga ega.

Davlat sudlari – “Sud jarayoni” atamasi bilan biz tomonlar o'rtasidagi nizolarni hal qilish uchun sudga murojaat qilishni nazarda tutamiz. Bu qonuniy huquqni ta'minlash yoki himoya qilish maqsadida qarama-qarshi tomonlar o'rtasida boshlangan sud jarayoni. Ushbu jarayonda ish sudga yuboriladi, bunda sudya (sud tomonidan sudlanuvchi sifatida tayinlangan) advokatlar tomonidan taqdim etilgan barcha dalillarni ko'rib chiqqandan so'ng ushbu masala bo'yicha o'z hukmini chiqaradi. Agar taraflar sudning qarorlaridan rozi bo'lmasalar, muayyan shartlar bajarilgan taqdirda, adolatni ta'minlash uchun yuqori sudga shikoyat qilishlari mumkin. Sud manfaatdor tomonlar o'rtasidagi nizolarni hal qilishning aniq va rasmiy tartibiga ega, unga qat'iy rioya qilish kerak. Biroq, sud jarayonidagi qat'iylik va yuqori xarajat tufayli, tomonlar arbitrajga murojaat qiladigan holatlar mavjud.

NATIJA VA MUHOKAMA

Hakamlik va davlat sud jarayoni nizolarini hal qilishning rasmiy usullaridir. Ular nizoni kim ko'rishi, jarayon qanday kechishi va qaror ustidan shikoyat qilish mumkinmi yoki yo'qligida farqlanadi. Ushbu maqolada nizolarni hal qilish jarayonining ushbu ikki usuli o'rtasidagi asosiy farqlari muhokama qilinadi. Sud jarayoni sudya yoki hakamlar hay'ati ishtirokida sud orqali muammolarni hal qilishni o'z ichiga olgan qadimiy jarayondir.

Boshqa tomondan, hakamlik sudi nizoni hal qilish uchun neytral uchinchi tomon bilan ishlashga rozi bo'lgan ikki tomonni o'z ichiga oladi. Ikki taraf ishtirokidagi hakamlik sudi iqtisodiy va fuqarolik nizolarini ko'radi.

Dastlab hakamlik sud va davlat sudlarini umumiy farqlarni ko'rib chiqamiz:

Ish yuritish turi. Ish hakamlik sudida xususiy, ya'ni ikki tomon o'rtasida davlat sudlarida esa ommaviy - sud zalida yuritiladi;

Qanday qilib sudya tanlanadi. Tomonlar Hakamlik sudi sudiyasini tanlaydilar, Davlat sudi esa sudyani tayinlaydi - tomonlarning ishtiroki cheklangan;

Apellyatsiya mavjudligi bo'yicha. Hakamlik sudida odatda majburiy shikoyat qilish mumkin emas. Davlat sudlarida esa shikoyat qilish mumkin.

Advokatlardan foydalanish. Hakamlik sudida tomonlarning ixtiyoriga ko'ra advokat tanlanadi, davlat sudlarida esa advokatlardan keng foydalanish muhim hisoblanadi.

Hakamlik sudining iqtisodiy va fuqarolik ishlari bo'yicha sudlardan asosiy farqli jihatlari sifatida quydagilarni ko'rishimiz mumkin.

1. Eng katta farqlardan biri bu hakamlik sudida ishlar tezkorlik bilan hal etiladi. Hakamlik sudida faqat bitta bosqichdan iborat bo'lib, boshqa sudlar kabi apellyatsiya, kassatsiya, nazorat instansiyalari mavjud emas.

Amerika Advokatlar Assotsiatsiyasining ta'kidlashicha, hakamlik ishining boshidan yakuniy qaror chiqarilishigacha bo'lgan o'rtacha vaqt taxminan yetti oyni tashkil qiladi, fuqarolik ishlari bo'yicha o'rtacha vaqt esa sud qanchalik band bo'lishiga qarab 23 oydan 30 oygacha davom etadi.

2. Hakamlik bitimi tomonlari jinoiy va ma'muriy javobgarlikka tortilmaydi;

3. Hakamlik sudi jarayoni uchun xarajatlari hakamlik sudi sudiyasining to'lovi (da'voning hajmiga, hakamlik ekspertizasi va xarajatlarga qarab) va advokat to'lovlari bilan cheklangan. Shuningdek, siz hakamlik uchun joyning narxini to'lashingiz kerak bo'lishi mumkin.

Davlat sudi jarayoni uchun xarajatlarga advokat to'lovlari, sudgacha bo'lgan so'rovlar va so'roqlar, hujjatlarni tekshirish va sud xarajatlari kiradi, ular juda yuqori bo'lishi mumkin.

4. Hakamlik sudining asosiy maqsadi taraflarning kelishuviga boshlaydi hamda taraflar o'rtasida ixtiyoriy hamkorlikni vujudga keltiradi;

5. Hakamlik sudi tomonidan iqtisodiy hamda fuqarolik ishlari ko'rib chiqib, hal etiladi. Ammo fuqarolik sudlarida faqat fuqarolarga oid nizolar ko'riladi, iqtisodiy sudlarda esa faqat yuridik shaxslarga oid iqtisodiy nizolari ko'riladi;

6. Hakamlik muhokamasining maxfiyligi “Hakamlik sudlari to'g'risida”gi qonun bilan kafolatlanadi:

“Hakamlik sudyasi hakamlik muhokamasi davomida o‘ziga ma‘lum bo‘lib qolgan ma‘lumotlarni hakamlik muhokamasi taraflari yoki ularning huquqiy vorislari roziligisiz oshkor qilishga haqli emas. Hakamlik sudyasi hakamlik muhokamasi davomida o‘ziga ma‘lum bo‘lib qolgan ma‘lumotlar haqida guvoh sifatida so‘roq qilinishi mumkin emas”⁹ kabi qoidalar belgilangan.

7. Hakamlik sudlari yig‘imi miqdori Fuqarolik yoki iqtisodiy ishlar bo‘yicha sudda ko‘rilganda, to‘lanadigan davlat bojining 50 foizidan oshmaydi.

8. Hakamlik sudining hal qiluv qarori esa qabul qilingan kundan boshlab kuchga kiradi;

9. Iqtisodiy va fuqarolik ishlari bo‘yicha sudlar hakamlik sudi tomonidan aniqlangan holatlarni tekshirishga yoki hakamlik sudining hal qiluv qarorini mazmunan qayta ko‘rib chiqishga haqli emas:

“Vakolatli sud hakamlik sudining hal qiluv qarorini bekor qilish to‘g‘risidagi arizani ko‘rib chiqayotganda hakamlik sudi aniqlagan holatlarni tekshirishga yoki hakamlik sudining hal qiluv qarorini mazmunan qayta ko‘rib chiqishga haqli emas”¹⁰

10. Qonun bilan kafolatlangan yana bir jihati shundan iboratki, hakamlik sudining hal qiluv qarori ixtiyoriy ravishda bajarilmagan taqdirda, uni tegishli tartibda majburiy ijroga qaratish mumkin. Bunda Hakamlik sudining ixtiyoriy bajarilmagan qarori vakolatli sudga taqdim qilinib, ijro varaqasini olish orqali amalga oshiriladi.

XULOSA

Ko‘p hollarda hakamlik sudi davlat sudiga qaraganda tezroq va arzonroqdir. Ishni boshlash va yakuniy qarorni e‘lon qilish o‘rtasidagi o‘rtacha vaqt yillar o‘rniga bir necha oyni oladi. Advokat to‘lovlari sud muhokamasining eng katta xarajati bo‘lgani uchun, hakamlik sudida advokatlardan ixtiyoriy foydalanish pulni ancha miqdorda tejaydi.

Hakamlik sudining yana bir afzalligi - tomonlarga qulaylik yaratish uchun rejalashtirish va moslashtirish. Norasmiy muhit nizoni tezroq hal bo‘lishiga olib kelishi mumkin hamda biznesdagi kelishmovchilikni tezda hal qilish va uzoq va qimmat murojaatlardan qochish ko‘pchilik korxonalar uchun juda muhimdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. The Difference Between Arbitration and Litigation. Nicholas Hammond.: available at: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=a947e053-535b-417c-8498-2e8cc9c6cd13>
2. Arbitration vs. Litigation: What's the Difference?. Jean Murray.: available at: <https://www.thebalancemoney.com/arbitration-vs-litigation-what-is-the-difference-398747>
3. Медиация: назария ва амалиёт. Ўқув қўлланма. Юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), катта ўқитувчи, профессионал медиатор А.А.Хакбердиев – Тошкент: ТДЮУ, 2022. – Б.131.
4. <http://www.lex.uz>;
5. <http://www.oecd-library.org>;
6. <http://www.norma.uz>;
7. <http://www.ziyonet.uz>;
8. <http://www.bookstore.uz>;

⁹“Hakamlik sudlari to‘g‘risida”gi qonuning 28-moddasi: <https://lex.uz/docs/-1072079#-1072324>

¹⁰ “Hakamlik sudlari to‘g‘risida”gi qonuning 47-moddasi birinchi qismi: <https://lex.uz/docs/-1072079#-1072324>